

Антъни Бейл

ПЪТЕВОДИТЕЛ
В СРЕДНОВЕКОВИЕТО

СВЕТЪТ ПРЕЗ ПОГЛЕДА
НА СРЕДНОВЕКОВНИЯ ЧОВЕК

София, 2024

Преводът е направен по

Anthony Bale

A TRAVEL GUIDE TO THE MIDDLE AGES:

The World Through Medieval Eyes

First published in Great Britain in 2023 by VIKING

Text copyright © Anthony Bale, 2023

Illustrations copyright © Giles Herman, 2023

All rights reserved.

© Издателство „Изток-Запад“, 2024

Всички права запазени. Нито една част от книгата не може да бъде размножавана или предавана по какъвто и да било начин без изричното съгласие на издателство „Изток-Запад“.

© Мария Кондакова, превод, 2024

© Татяна Йович, оформление на корицата, 2024

ISBN 978-619-01-1442-0 (мека подвързия)

ISBN 978-619-01-1443-7 (твърда подвързия)

Антъни Бейл

ПЪТЕВОДИТЕЛ В СРЕДНОВЕКОВИЕТО

СВЕТЪТ ПРЕЗ ПОГЛЕДА
НА СРЕДНОВЕКОВНИЯ ЧОВЕК

Превод от английски
Мария Кондакова

На моя татко Джон

Съдържание

Списък на илюстрациите	7
Предговор	9
1	
ФОРМАТА НА СВЕТА ПРЕЗ 1491 г., или ПРЕДИСЛОВИЕ С МАРТИН БЕХАЙМ	15
2	
В НАЧАЛНАТА ТОЧКА НА МАРШРУТА: С БЕАТРИС, ХЕНРИ И ТОМАС.....	33
3	
ОТ ААХЕН ДО БОЛЦАНО	47
4	
ВЪВ ВЕНЕЦИЯ И НА ПЪТ ЗА РИМ.....	71
5	
ПРЕЗ ВЕЛИКОТО МОРЕ: ОТ ВЕНЕЦИЯ ДО КИПЪР.....	91
6	
РАЗХОДКА В КОНСТАНТИНОПОЛ	117
7	
ПРЕЗ СВЕТИТЕ ЗЕМИ ДО ВАВИЛОН.....	135
8	
ПЕШЕХОДНА ОБИКОЛКА НА ЙЕРУСАЛИМ.....	159

9	
Отбивка до Етиопия	181
10	
Пътищата на коприната	195
11	
От Персия през Индия	219
12	
Всички пътища водят към Ханбалик	241
13	
Пътуване на запад	263
14	
Примерен пътеводител за Антиподите и края на света	281
15	
Епилог: края на пътешествието	293
Източници	299
Бележки и литература	311
Бележки за цитатите	323
Бележки за илюстрациите	327
Благодарности	329
Показалец на топонимите	331
Показалец на имената	343
За автора	351

Списък на илюстрациите

1. Роза на ветровете за средновековни мореплаватели.....	13
2. Глобусът на Бехайм.....	16
3. „Детето Христос“ със земното кълбо в ръка.....	24
4. Катедралата в Аахен.....	52
5. Пилигримски значки: св. Урсула с някои от единайсетте хиляди девици в лодка; ходеща вулва с пилигримска шапка, броеница и пилигримска тояга с фалическа форма.....	59
6. Колоните на Сан Марко и Сан Теодор във Венеция.....	73
7. Константинопол, 20-те години на XV в.....	118
8. Животните от Светите земи.....	152
9. Църквата „Гроб Господен“, Йерусалим.....	167
10. Студеният кладенец в Етиопия и скиапод.....	183
11. Павилионът джамия в кервансарая Тужисар Султанхан, Турция.....	204
12. Богинята Варахи.....	225
13. Автоматичният механизъм и фонтанът в Каракорум.....	245
14. Опростена ислямска карта на света.....	264
15. Хората, които обиколили света.....	286

Предговор

Докато изучавах историята и културата на средновековното пътуване, в продължение на много години се скитах в компанията на пътешественици от миналото, хора, които са се движили в привидно различен свят. Чрез пътеводителите и разказите на средновековните хора имах възможност да проследя практическите подробности, удоволствията и опасностите, свързани с пътешествието през онези епоха. Седейл съм в тихи библиотеки в манастири и дворци, от Оксфорд до Истанбул, зачетен в средновековни ръкописи за преживяванията на пътешественици. Стягал съм се за път, за да последвам маршрутите на средновековните пилигрими из улиците и църквите на Рим и Йерусалим. Валял ме е проливен дъжд в Аахен и Улм, губил съм се нощем в Пекин. Преживях хранително отравяне и изтощителна жега, изпаднах в паника заради ухапване от кърлеж и се измъчвах от коронавирус на места, които почти не познавах. Чувствах се изоставен и обезверен, когато изпуснах последното корабче до един атол от Малдивите. Плащал съм такси, понякога и в излишък, пристигал съм на пристанища по време на стачка, променял съм плановете си в последната минута, безброй пъти ми се е налагало да купувам най-различни разрешителни, документи и удостоверения за пътуване.

В тази книга моите източници са пътеводители и пътеписи от епохата на Средновековието. Читателят ще срещне средновековни пътешественици от най-различен калибър, които се появяват на страниците на книгата и изчезват; подобно на хората, които срещаме по време на пътуване, те може да оставят у нас незабравимо впечатление, но не се задържат за дълго в наше присъствие. В този текст пресъздавам света такъв, какъвто са си го представяли средновековните хора, с места, за които са писали много автори, но понякога без да са ги видели. Пътешествениците, които ще срещнем, може невинаги да са по вкуса ни, но същото често се отнася и за хората, които срещаме по време на път.

Във въображението на европейските християни идеята за пътуване по света имала фундаментално значение. Отражение на това виждаме в карти-

те на света, *mappe mundi*, съставени в манастирите; в поклонничеството до гробовете на светците; в идеята за стремежа на душата към земния и небесния Йерусалим; във въртенето на първите глобуси. Да пътуваш означава да бъдеш открит за нови познания, но в същото време в пътуването се откроява независимо и личната гледна точка. Често копнеем за пътешествия и далечни земи, когато сме у дома, и именно у дома удоволствията и отплатата от пътуването ни се струват най-очевидни. Пътуването е безкрайно съблазнително, но реалността рядко съответства на историите, които разказваме за чужди места.

В пътеписната литература през Средновековието се пресичат различни жанрове: автобиография, природно описание, енциклопедия, изповед, история, дневник, етнографско съчинение и други. Тези текстове често съдържат и известна доза себелюбие, както и недоразумения, включително разкази за фантастични същества (мравки с размерите на кучета, жени със скъпоценни камъни вместо очи, грифони – наполовина лъвове, наполовина орли, достатъчно силни, за да отнесат някой кон) и места (Изворът на младостта, Островът на амазонките и дори самият Земен рай), за които авторът е чул, но никога не ги е виждал или посещавал. Да пътуваш през Средновековието означавало да вървиш по границата между истина и измислица. Дори да оставим това настрана, пътеписите неизбежно са много субективни – отчасти защото пътуването често означава срещи с невиджаното и нечуваното и отчасти защото авторите влагат в написаното всички грешки и негативни оценки, които са резултат от културното им наследство или от личните им предразсъдъци.

Пътуването като културен феномен изобщо не се свежда до преместване в пространството. „Пътник“ може да означава всеки, който е в движение: пътешественик, скитник, човек, който преживява преход, или поклонник. Принудителната миграция; изпращането в изгнание от град или страна; пътуването по волята на господар; участието в далечна битка с наборна армия: подобни неща са движение, не пътешествие. Пътешествието обикновено включва усещане за атмосферата на мястото и предполага целенасоченост или избран маршрут, желана среща с различното, движение, което извършваме по своя воля или обмислено. Част от подобно пътуване са плановете или надеждите да се върнем у дома, изборът да се откъснем (временно) от собствения си свят, желанието да извлечем някакво познание от пътешествието.

Codex Calixtinus (ок. 1138–1145) е един от най-ранните пътеводители, отговарящи на това определение – сборник със съвети за пилигрими, пътуващи до Сантяго де Компостела: кои реликви трябва да посети поклонни-

кът, къде ще намери прясна вода, как да избягва оси и конски мухи, как да се моли правилно на гробовете на светците. Писмените пътеводители били нещо обичайно в Европа още към 1200 г. и след като поклонничеството получило разпространение, от около 1350 г. този жанр (наричан понякога *Ars apodemica*, литература със съвети за пътешественици) се наложил като форма, чрез която авторът изразявал своята любознателност. Средновековните пътеписи били едно от местата, където разказваческото „аз“ придобивало ясни очертания; където любопитството към света кристализирало в конкретни истории за видените места и индивидуалния опит. През Средновековието пътеписите не били установен жанр; те по-скоро се появили като странична дейност, която правела несигурни крачки успоредно с практиката на пътуването, но била адресирана преди всичко към онези, които не пътували или не могли да го направят. Тези текстове били предназначени за хората, които имали вкус към екзотичното и нетипичното и интерес към далечните и недостъпни краища на света.

Пътешествията много често били двигател на усилен самоанализ – „акушер на мисълта“, както ги нарича авторът на пътеписи Ален дьо Ботон. От една страна, ние даваме храна на мислите си с разговорите, които водим със себе си, докато сме във влака или на кораба – в моментите на самовглъбяване по време на пътуване, между заминаването и пристигането. От друга страна, пътуването стимулира мисленето чрез срещите, които приемаме с радост или понасяме с мъка и в които се съдържа предизвикателство поради това, че са нещо ново, странно и непознато. В следващите глави ни предстои да кръстосваме средновековния свят, при което ще видим какви ценности, удоволствия, страхове и желания са се коренили в пътуването. Ще видим какво интелектуално и духовно развитие предлагало пътуването и как хората реагирали на познатия импулс да запишат и документират своите пътувания за бъдещите поколения.

Дори през ХХI в., когато толкова много хора често предприемат далечни пътешествия – понякога по необходимост, понякога поради силно желание, – пътуването никога не е праволинейно събитие, а обикновено се колебае между въодушевляването и изтощението. При това пътешествениците никога не са в хармонични отношения с местата, които посещават, заради разликата във финансовата независимост, изградените расистки модели и принципните недоразумения.

Както пише Елизабет Бишоп в своето стихотворение „Пътнически въпроси“:

*Континент, град; страна, общество:
не е голям изборът, нито свободен.*

Където и да отидем, ние носим със себе си своите ценности и изисквания и те ни спъват и ограничават дори когато се стремим към свобода.

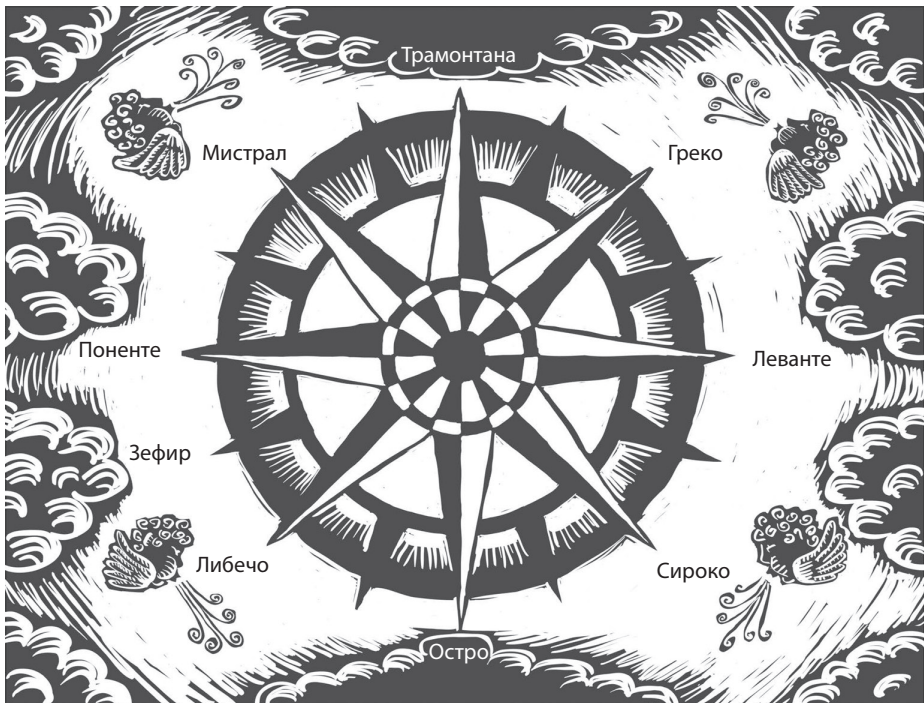
На следващите страници ви каня на пътешествие през същите онези пейзажи, които очаквали средновековния пътешественик. Това понякога са разпознаваеми физически места с определени координати, част от които можете да посетите и днес, а друг път имат само духовно измерение. При транслитерацията на имена, включително топоними, съм се придържал към най-разпространените им форми. Когато средновековното име се различава значително от модерното, поставям второто в скоби – например в случая с Азов (Русия), чието съвременно име няма нищо общо със средновековното венецианско название Тана. Умишлено не привеждам към определен стандарт някои от споменатите мерки за разстояние. Надявам се, че за читателя е допустима известна непоследователност в това отношение, като се има предвид, че пътуваме през различни земи, където и властта се е сменяла. За тази книга съм използвал източници от „Късното средновековие“, приблизително 1300–1500 г. – период, през който технологията и културата на пътуването преживяват динамичен разцвет. Това по-специално е период, когато се създава дълбока връзка между пътуването, от една страна, и четенето и писането, от друга. С други думи, успоредно с жизнената история на пътуването се развива култура на пътуването.

След като в началото фокусира вниманието върху западноевропейската култура, „Пътеводител в Средновековието“ се разклонява в разни посоки, разпада се на отделни фрагменти и пуска корени в различни краища на света такъв, какъвто са го познавали средновековните жители на Европа – като се започне от Англия и се стигне до Антиподите. Нямам претенциите, че предлагам пълен пътеводител в средновековния свят: бихме могли да поемем и по други пътища – за Компостела, Саламанка и Толедо, Новгород и Самарканд, Занзибар и Велико Зимбабве, – но човек винаги трябва да избере маршрут. По-нататък ще видим, че както често се случва, поклонничеството в Рим и Йерусалим като мотив за пътуване отстъпва място на любопитството и изследователския импулс. Каня ви на пътешествие във времето и пространството със съчиненията на тези странници в чужди земи – текстове, които едновременно поставят под въпрос и разширяват представите за човешката същност, опита и познанието.

Роза на ветровете за средновековни мореплаватели

Розата на ветровете се появила като един вид компас, който да помага на моряците да предсказват времето и да определят правилно курса си в морето. Отправната точка при определянето на имената на ветровете обикновено била в Йонийско море, между Сицилия и Гърция, където се пресичали морските пътища на Европа.

- (С) **Трамонтана, трамонтане:** северният вятър, който идва иззад планините
- (СИ) **Греко, грегале:** силният североизточен вятър, който духа от Гърция
- (И) **Леванте, левантер** или **субсолан:** източен вятър, който духа оттам, откъдето изгрява слънцето
- (ЮИ) **Сироко, широко** или **сирок:** горещ силен вятър, който духа от Северна Африка

- (Ю) **Остро, австер** или **мецоджорно**: слаб южен вятър, който носи гъждовни облаци
- (ЮЗ) **Либечо, гарбино**: поривистият югозападен вятър, който идва от Либия
- (ЗЮЗ) **Зефир**: лек западен вятър
- (З) **Поненте**: сух западен вятър от областта, където слънцето залязва
- (СЗ) **Мистрал, маестро**: силен, студен северозападен вятър, който духа от Южна Франция, следвайки основния корабен маршрут от Венеция до Гърция

Формата на света през 1491 г., или Предисловие с Мартин Бехайм

Нюрнберг

Железни греди. Дървени халки. Ведра с каша за ленена хартия. Глинена форма. Разноцветни бои и мастила. Ръцете и потта на майстори занаятчии – ковачи, печатари и камбанолеяр. От тези материали се появява сфера, широка около 60 сантиметра. Годината е 1491, а мястото – германският град Нюрнберг. Тук се работи върху създаването на една величествена и необичайна скулптура.

Работата, в която майсторите влагат усърдието си, е изработването на глобус: модел на целия свят, такъв, какъвто те го познават. За ръководство им служи карта, отпечатана специално за тази цел.

След като завършват кухата сфера, те я покриват с избелващ гипс, лепкаво тебеширено вещество. Върху сферичния корпус поставят ивици пергамент. Следващата стъпка е да начертаят карта на света въз основа на вече отпечатаната. Това е работа на местен илюстратор, на когото са необходими петнайсет седмици, за да пренесе изображението върху глобуса. Цялата тази поръчка се заплаща от градската хазна на Нюрнберг – включително вино и бира за майсторите, докато рисуват. След завършването му глобусът е поставен в една от приемните зали на нюрнбергския *Rathaus* – величествената готическа сграда на градския съвет, – за да радва очите и да поучава умовете на местните управници. Глобусът съдържа обещание за бъдещи богатства, тъй като има за цел да посочи къде могат да се намерят скъпоценни камъни, изобилие от бисери, екзотична дървесина и най-качествените подправки: цяла търговска вселена, от която жителите на Нюрнберг могат да се възползват.

Човекът, който отговаря за това трудоемко начинание, е Мартин Бехайм (1459–1507) – търговец, пътешественик и мореплавател. От края на 80-те години на XV в. той заема мястото на придворен географ при португалския

крал Жоао II (поч. 1495 г.). Крал Жоао гори от амбиция да развие португалската търговия и зачатъчната португалска империя в Атлантическия океан, Африка и на изток, а Бехайм смята, че може да изиграе решаваща роля в тази инициатива. В Нюрнберг той дори е известен с това, че (ако се вярва на собствените му хвалби) „е обиколил една трета от света“.

Глобусът на Бехайм е един от първите запазени опити на европейците да изобразят целия свят върху физически сферичен модел. От него разбираме как група пътешественици, занаятчии, учени и търговци са си представяли света в началото на последното десетилетие от XV в., в навечерието на епохалната среща между Европа и двата американски континента.

Глобусът на Бехайм, днес изложен в Германския национален музей в Нюрнберг, изглежда като съвременен глобус. Той представя света във формата, в която са си го представяли през 1491 г., със сложна многоцветна украса, с държави, реки, народи, топоними, планини, животни и изящно изписан текст. Глобусът съдържа около 2000 топонима, сто илюстрации и над петдесет дълги описания, така че той е едновременно скулптурно изображение на планетата земя и нещо подобно на енциклопедия. Днес вече е овехтял и потъмнял от времето (след като е преживял и няколко неумели опита за реставрация). Първоначално е трудно да различите какво има на повърхността му. След това обаче, когато очите ви привикнат към гледката, пред вас се появяват живите образи на континенти и острови, морета и миниатюрни ри-

сунки: богат на подробности свят, изпълнен с градове, страни и различни географски обекти.

Мартин Бехайм бил роден в Нюрнберг и неговият глобус е продукт на онова конкретно време и място. По времето, когато Бехайм наглеждал изработването на Глобуса, Нюрнберг бил една от големите търговски столици на Европа, средоточие на огромно богатство. Парите на неговото семейство били натрупани в бранш, който в основата си имал международен характер – търговия с луксозни текстилни изделия: памучни и копринени платове, панделки и гоблени, дамаски и моарета от Близкия изток, Персия и дори Китай, които се разпространявали в Европа чрез венецианския внос. Подобно на Аугсбург, Брюж, Кьолн, Флоренция, Франкфурт, Лондон, Любек и Париж, Нюрнберг бил един от центровете на търговията с тези стоки в средновековна Европа, поддържащи многобройни активни връзки с външния свят. Бащата на нашия Мартин, на име също Мартин, бил богат търговец във Венеция, която по онова време била най-космополитният град в Европа; в превод тяхното фамилно име означава „Бохемски“. Богатството на средновековен Нюрнберг се дължало на статута му като главно пазарно средище в Централна Европа; на неговите пазари се предлагали стоки от Изтока, особено подправки; градът бил център на европейската търговия с шафран, много ценна и скъпа стока, използвана не само като подправка, но и като медицинско средство, благоухание и багрило. Нюрнбергските търговци развивали дейност върху обширна територия, от Шотландия до Крим, и поддържали търговски връзки както с генуезците в Константинопол, така и с татарите. Затова няма нищо чудно, че и самият Бехайм е живял на места, твърде отдалечени от Нюрнберг. В началото на своята кариера той по европейски обичай предприел *Wanderjahr*, „година на странстване“. Като калфа (на когото плащали на ден, *per journée*) той се местил от град на град, докато се сдобие със занаят и постоянно място в определена гилдия. Не пътешествал безцелно, а за да изучи занаят. Като млада издънка на едно от патрицианските семейства в Нюрнберг, Мартин влязъл в търговията с платове, което означавало да работи в мрежа от големи търговски градове – Мехелен, Антверпен, Франкфурт; посещавал и Лисабон и Португалия била седалище на неговата дейност през голяма част от по-късния период на живота му. Сключил брак с жена от фламандско-португалски произход, Йоана, израснала на Фаял, един от Азорските острови, където баща ѝ бил колониален губернатор.

В края на 80-те години на XV в. Мартин участвал в далечни морски пътешествия, в експедиции до Гвинея в Западна Африка и до Кабо Верде (Зелени нос), а може би и на още по-големи разстояния, и живял на Азорските ост-

рови в продължение на много години. Починал в Лисабон през 1507 г. През живота си той посетил някои от далечните краища на познатия свят, места, които фигурират на неговия Глобус.

Бехайм и неговият Глобус от центъра на Европа са ориентирани едновременно на изток и на запад: на изток – с търговията, която донесла богатство на семейството и града му; на запад – с дейността му в Португалия и пътешествията по африканското крайбрежие и в Атлантическия океан около Азорските острови.

В текстовете върху Глобуса на Бехайм фактите за международната търговия са смесени с повърхностни слухове и фолклор. От Глобуса узнаваме, че хората в Цейлон (Шри Ланка) ходели голи. Четем, че хората на Никобарските острови на изток от Индия имали кучешки глави. Научаваме, че обитателите на Исландия (както са си я представяли тогава, през 1491 г.) били красиви бели хора, които продавали кучета на висока цена; освен това давали децата си на чуждестранни търговци, за да поддържат контрол върху населението, ядели сушена риба вместо хляб (защото в Исландия не растат зърнени култури) и можели да доживеят до осемдесет години, без да са опитали хляб дори веднъж. Към това е добавено сведението, че именно тези хора ловят треската, която поднасят на трапезата в Германия. Как да се разбере кое от тези неща е истина и кое – измислица, кое е слух и кое е факт? Повечето жители на Нюрнберг през XV в. никога не са посещавали Шри Ланка, Индия или Исландия; разполагали са единствено с разказите на други хора.

В следващите глави ще посетим много от местата, споменати на Бехаймовия Глобус, и ще проследим в общи линии маршрута, очертан от един от неговите основни източници: „Книга за чудеса и пътешествия“ (ок. 1356 г.), приписвана на сър Джон Мандевил (известна като „Пътешествията на сър Джон Мандевил“). Мандевил от тогава до днес е неясна фигура, чиято самоличност не е установена със сигурност, но книгата му била един от най-популярните средновековни пътеписи; тя била преведена на най-различни езици и се разпространявала под формата на множество ръкописи и печатни издания. Описаното в нея пътешествие започва като поклонничество от Англия до Йерусалим, но се превръща в продължителна екскурзия до Далечния изток, изпълнена с любознателност и открития; следващите глави са пропити с духа на това произведение. Популярният разказ за разнообразните преживявания на пътешественика ни запознава и с някои основни страни на средновековното пътуване. Най-важното е може би това, че книгата описва пътешествие, за което се четяло много, но което не се е състояло в действителност. Сър Джон заявява, че неговото пътешествие го е отвело от Англия до Китай, и твърди, че достоверността на книгата му била официално

потвърдена от папата. Такава ратификация всъщност не е имало. Книгата на Мандевил, написана в манастирска библиотека, а не по време на път, е сборник от удивителни истории, които подлагат на непосилно изпитание нашата доверчивост; в „пътешествието“ си той се е отдалечил най-вече от истината. Това обаче не го дискредитира като източник, който ни позволява да разберем какво е означавало да пътуваш в онази епоха. За Мандевил и за неговите читатели като Бехайм целият свят бил енциклопедичен сборник с приказки за места с разнообразен ландшафт и население, жив атлас на фантазията, от който човек можел да извлече антропологични и научни знания и морални поуки.

„За много хора е голямо удоволствие и утеха“ да слушат и да четат за непознати неща, пише Мандевил. Въображаемото пътешествие в далечни страни имало за цел да вдъхне удивление от многообразието на Божиите творения и чудесата на света (въпреки че това удивление пред света е един от възможните изрази на чувството, че не разбираме напълно видяното). Да пътуваш означавало да четеш; да четеш означавало да пътуваш: за да разберат разказите за места и пътешествия, хората прибягвали до посредничеството на по-стари книги или на описанията на други пътешественици или далечни свидетели, които отдавна били написали нещо за света. Средновековната пътеписна литература била сплав от истина и неистина, където свидетелствата на очевидци съседствали с древни фантазии. Както Глобусът на Бехайм, така и книгата на Мандевил давали на читателя (или зрителя) шанса да „посети“ други места посредством словесни описания и изображения. За занаятчиите в Нюрнберг и за семейството на Бехайм – например за сестрите му Елсбет и Магдалена, които водели уединен живот на монахини в нюрнбергските манастири – Глобусът на Бехайм щял да бъде единственият достъпен начин да видят света: затова нямало толкова голямо значение дали местата по него били реални; по-важно било посланието им към аудиторията.

Европа върху Глобуса на Бехайм има форма, която изглежда разпознаваема и за нас. Тя включва деликатно очертаните контури на Британските острови, където Шотландия стига почти до върха на Глобуса. Издадената суша на Бретан се връзва в морето, а отвъд Финистер се вижда несъразмерно големият о-в Джърси, едно от многото места, които някога назовавали „края на света“. Иберийският полуостров, заедно с Балеарските, Азорските и Канарските острови, е прегледно обозначен с флаговете на владетелите, управляващи там, както на военна тактическа карта. В Дания има крал, който седи на трон със скиптъра си. Виждат се очертанятията на Италийския полуостров в Средиземно море и в съседство с него – Сицилия, Корсика и Сардиния. Балтийско и Черно море, Кипър и Исландия също са налице.

Скандинавският полуостров има неясна форма и се губи към северния край на Глобуса, а днешна Русия изглежда почти като празно пространство, като се изключат реките.

Въпреки всички неточности Европа на Бехайм може да бъде лесно разпозната от някой наш съвременник, който е свикнал да гледа карти. Бреговете очертания на Близкия изток и Северна Африка също изглеждат познати на днешния наблюдател: през Египет минава Нил, виждат се Червено море и Синайският и Арабският полуостров. При все това Мартин Бехайм и работниците му, заети с направата на Глобуса, са имали много различна представа за формата на света в сравнение с нас. Достатъчно е да погледнем извън Европа, и Глобусът на Бехайм губи пресечните си точки с нашето виждане за света.

Най-очевидната разлика е, че на Глобуса има само три континента: Европа, Азия и Африка. На полюсите няма почти нищо. В Далечния север виждаме открито море, което граничи със северния край на Русия. На юг, където би трябвало да е Антарктида, художниците на Бехайм са запълнили пространството с нюрнбергския орел, символа на града, с главата на Дева Мария и флаговете, гербовете и емблемите на Нюрнберг и Европа. Отвъд Татария и Китай (които съответстват в общи линии на Русия, Централна Азия и Китай) светът на Бехайм се разпада на поредица от острови, много от които остават неназовани – сякаш отломки от континентите, плаващи в необятната морска шир на останалия свят. В света на Бехайм има два главни океана – Западният океан, който започва от Европа и стига до Сипангу (Япония); и Индийският океан, който започва някъде под Арабия и Тапробана (Шри Ланка) и стига почти до Ява. На изток от Ява и на юг от Япония започва друг океан, Източният океан, който се слива със Западния (на мястото, където днес бихме поставили Тихия океан).

От подобни „грешки“ е лесно да се заключи, че европейците не са разбирали много добре своята планета. Независимо от това Глобусът на Бехайм представлява кулминацията на стотици години открития и събиране на информация за формата на света и чудесата, които се срещат в него. Струва си да кажем, че през Средновековието хората като цяло не са смятали планетата за плоска: те са разбирали, че земята е сферична, но още не са знаели как да я обиколят. Всички образовани западноевропейци познавали един географски труд, озаглавен *Tractatus de Sphaera* („Трактат за сферата“), с автор Джон от Холивуд (или Йоханес де Сакробоско). Тази монография, повлияна особено от Аристотел, Птолемей и преводите на арабските астрономи, била най-популярното елементарно ръководство по астрономия от XIII в. (и била част от т.нар. квадривиум, висшата образователна степен

през Средновековието). Холивуд признава сферичната форма на земята въз основа на наблюденията, които показват как слънцето, луната и звездите се появяват по различно време за „източните [и] западните жители“. Казва също, че моретата са „приблизително кръгли“. Холивуд поддържа съществуването на „Антиподите“ и възпроизвежда теорията за климатичните зони, следвайки авторитетния образец, даден от Макробий (ок. 400 г.) Според нея светът се дели на пет зони или кръгове: северна и южна студени зони (Арктика и Антарктика), гореща екваториална зона, която е необитаема и почти непроходима „заради знойното слънце“, и северната и южната умерени зони. На Глобуса на Бехайм тази гореща зона е отбелязана с екваториалната линия, добавена е и легенда с обяснение, че „там денят и нощта винаги продължават 12 часа през цялата година“. Екваториалната южна част на Африка според Глобуса е „песъчлива, изгоряла страна, наречена гореща зона, рядко населена“. За всички територии с „умерен“ климат на север или на юг от тази зона вероятно се приема за логично, че са годни за обитаване. Слуховете за далечни страни като изобразените на Глобуса, както и нанесените върху него подробни данни на търговски контакти с острови и кралства в района на Ява и Суматра, предполагали, че подобни земи са не само обитаеми, но и реално обитавани. Заоблената форма на кълбовидния свят, представен от Бехайм, и обхватът на населението показват, че майсторите, създали неговия глобус, са били образовани в съответствие с тогавашното ниво на познание.

Много внушителни авторитети в античната география и философия са спекулирали относно съществуването на обитаема суша, четвърти континент отвъд горещите зони, отделно от познатите континенти Африка, Азия и Европа. В „Сънят на Сципион“ от Цицерон (54–51 г. пр. Хр.), съчинение, което получило широко разпространение в средновековна Европа заедно с коментара на Макробий към него, са описани обитателите на далечните южни земи на изгряващото или залязващото слънце – свят, населен с хора и разположен на много голямо разстояние от малката северна част от света, където живеели „римляните“ (т.е. Средиземноморието). Според описанието на Цицерон хората в южната зона („които стъпват с краката си срещуположено [спрямо нас]“) може да нямат каквато и да е връзка със северната зона на Европа, но Глобусът на Бехайм обединява новаторски всичко върху една сфера. Свети Августин (354–430) в своето съчинение „Градът на Бога“ приема възможността за страна на антиподите, но намира за „твърде нелепо да се предполага, че някакви хора може да са доплавали от единия край на земята до другия, прекосявайки огромната океанска шир, така че и там потомците на първия човек да положат началото на човешката раса“.

Много географи и картографи приемали, че Индийският океан е нещо като „езеро“, заобиколено от суша, и че в южната част на планетата има земен масив, който обкръжава морето. Към XIV в. вече била налице общоприетата представа, че хипотетичната *terra incognita* на южните зони съществува реално, че граничи с познати места и до нея може да се стигне по някакъв начин, въпреки че нямало единно мнение относно точния ѝ изглед и разположение. Хората стигнали до разбирането, че горещата зона не е напълно непроходима. Глобусът на Бехайм, който следва Холивуд посредством Мандевил, съобщава как Полярната звезда не била видима от мястото на Антиподите, а на Глобуса това е илюстрирано с „Кандин“ – остров на изток от Ява. Там се посочва, че на Кандин, Ява и околните острови вече не се вижда Северната или Полярната звезда, а се вижда друга звезда, „наречена Антарктическа“, южната Полярна звезда. Причината за това е, че тази страна е „срещуположна“ на „нашата“, т.е. тя принадлежи към Антиподите* на Европа. Гийом Филастър (поч. 1428 г.), френски кардинал, запален по географията, пише, че „онези, които живеят в най-отдалечените части на Изтока, са антиподи на онези, които живеят в най-отдалечените части на Запада“. Тоест по времето на Бехайм са смятали, че има достижими, но все още непознати райони на света, може би пълни с хора, които чакат някой да отиде при тях да им проповядва християнското евангелие и да получат възможността да търгуват със Запада.

В същото време информацията върху Глобуса на Бехайм (ако не и неговият формат) следва типичната средновековна конфигурация на света, съставена от три континента, която по същество отговаря на т.нар. Т-О карта. Християнската идея за разположението на континентите – буква Т, вписана в буква О – е преобладаващата представа за земята до около 1500 г. Тя поставя Азия в най-горната част, Европа – долу вляво, а Африка – долу вдясно. Буквата Т е образувана от три водни басейна (реките Дон и Нил и Средиземно море, както е прието да се смята), а О представлява Големия океан, заобикалящ познатия свят, т.нар. ойкумене (целия известен обитаван свят). В съответствие с тази идея основно място върху Глобуса заемат трите континента Африка, Азия и Европа, които са свързани от океаните.

На немски Глобусът бил наричан *Erdapfel* – „земно кълбо“ и „ябълка“ в една дума. Името отразява средновековното възприятие за планетата във формата на органичен плод, живо кълбо. Тя била щедър дар от Бога, възплетен в Неговото съвършено творение, отражение на света, пресечен от мно-

* От гръцки: *anti*, „срещу“ + *pous* (*pod-*), „крак“. [Всички бележки под линия без изрично отбелязаните са на автора.]

жество пътища, по които се отправяли пътешествениците (включително самият Бехайм), с всички територии, които пътешествениците могли да очакват, че ще открият отвъд моретата. Това напомня на миниатюрната сфера от типа „Т-О“, която детето Исус държи като ябълка в една фреска от XIV в. във Флоренция (още един „световен град“ в средновековна Европа, център на търговия, където се съсредоточавало голямо богатство). Детето Исус държи в ръката си целия свят. В този случай буквата „Т“ е обърната, вероятно за да подскаже гледната точка на Бог, който наблюдава света отгоре.

Картата от типа „Т-О“ представлявала света като завършено триединство, разделено от Божията ръка на ясно оформени континентални дялове. Тази форма следвала казаното в Библията, че всички хора произлезли от Адам (Бит. 9) чрез тримата синове на Ной. Според тази етнографска теория потомците на Сим живеели в Азия, потомците на Хам – в Африка, а тези на Яфет – в Европа. Ако трябвало да се разпространи християнството сред „всички народи“, каквото било нареждането на Исус (Мат. 28:16–20), в такъв случай глобус като този на Бехайм можел да представи нагледно и да свърже частите на целия обитаем свят, в който евангелието и търговията могли да преодолеят разстоянието до онези места отвъд горещите зони, считани някога за недостижими.

В разписката от нюрнбергската градска хазна, която заплатила за Глобуса на Бехайм, е отбелязано, че той бил поръчан за развлечение на могъщия градски съвет (в Нюрнберг градската търговия била контролирана от този съвет, а не от гилдиите). Можем да си представим как богатите нюрнбергски бюргери са въртели Глобуса и са си припомняли собствените си пътешествия. Нюрнбергският градски съветник Георг Холцшуер (поч. 1526 г.), който бил инициатор за създаването на Глобуса и отговарял за разходите на съвета за тази поръчка, лично бил пътувал до Египет и Йерусалим през 1470 г. като търговец и пилигрим. Георг Глокентон (поч. 1514 г.), който илюстрирал Глобуса, бил съставил карти на „Ромвег“ – маршрута, по който германските поклонници пътували до Рим. Някои може би са мислили и за по-дръзки пътешествия, които са извършили или са мечтаели да извършат. Вероятно са се замисляли за произхода на стоките, благодарение на които са натрупали богатството си. Може би са размишлявали за новините за португалските открития в Африка, които месец след месец променяли революционно познанията на европейците за света (и в които членове на семейства Бехайм и Холцшуер щели да вземат активно участие през следващите години). Може да са си представяли и фантастични краища, които са дразнели любопитството им, и въображението им ги е пренасяло на места, които са могли да познаят само от книги и картини.

Там, където би трябвало да стои името „Нюрнберг“, на Глобуса виждаме надпис „Бехайм“. Глобусът бил символ на статут, който давал възможност на нюрнбергския мореплавател да обхване с ръце своите знания за света. На практика Глобусът предоставял на Бехайм и добрите жители на Нюрнберг същата гледна точка, която Бог имал към света. Той загатва докъде стигнал (и щял да стигне) Бехайм в овладяването на пространството и показва света през „авторския“ поглед на един човек в конкретен момент.

Докато гледа някоя карта на света, независимо коя, човек лесно може да забрави своето положение в настоящето. Подобно на снимките от празничен ден, глобусът може да бъде отправната точка за разкази, в които хората описват какво са видели при своите пътувания, къде са били и какъв маршрут са избрали. Глобусът можел да бъде полезен за мореплаватели и изследователи, но неговият формат на обемист, луксозен материален предмет не бил подходящ за физическо пътуване. Глобусът на Бехайм е сувенир, спомен. Една от неговите функции вероятно е да представя местата в миниатюра, проектирани в мисловния взор. Винаги е по-лесно да си представим, че владеем пространството, отколкото, че владеем времето; хората смятат, че могат да притежават пространство, но знаят, че не могат да притежават време. С един поглед върху глобуса пробягваме по света, подчиняваме го на нашата гледна точка; градовете стават миниатюрни точки, величествените брегове – тесни очерчания. В този момент факторът на времето е по-маловажен от пространствения и ни се струва, че виждаме и знаем всичко.

ГЛОБУСЪТ НА БЕХАЙМ се е появил като историческа повратна точка, като смислова пауза – един от онези моменти, когато (поне в Европа) „средновековното“ започва да изглежда като ранен етап на модерността: говорим за навечерието на европейската колонизация на двата американски континента след 1492 г. В средновековната история на пътуването има и други подобни моменти, които променят значително неговия характер – например Първият кръстоносен поход през 1096 г., превземането на Константинопол от османците през 1453 г. или обявяването на протестантските критики срещу поклонничеството през 20-те години на XVI в. Дали обаче изобщо можем да дадем дефиниция на „пътуване“?

Движението на хора през Средновековието било свързано в основата си най-вече с определени места: покупка и продажба на стоки от конкретно тържище, придвижване между манастирите, обединени в една мрежа, или пътуване до дадена местност, където щяла да се състои битка. Преобладаващата форма на пътуване, която възникнала в средновековния запад, било поклонничеството, което обикновено включвало елемент на туризъм. Поклонничеството означавало да заминеш (обикновено по утвърден вече маршрут) до някое място, което се смятало за значимо и привлекателно, и да се върнеш у дома подобрен, обновен, преобразен. Причините и мотивите за поклонничеството били разнообразни – понякога го приемали по желание, друг път – по медицински причини, понякога го налагали като наказание; случвало се човек да се отпрати на такова пътешествие от името на цялата си общност. Поклонничеството обаче винаги означавало пътешествие до някакво специално място. Подобни „дестинации“ били например Уолсингъм, Кентърбъри, Аахен, Вилсак, Кьолн, Сантяго де Компостела, Рим, Бари, Йерусалим. Всички тези места, както и много други, имали харизматичен ореол на святост и били най-важните светини за християнските пилигрими. От друга страна, по времето около 1350 г. подобни пътешествия притежавали атрибути и организационни особености, сравними с тези на днешния масов туризъм или дори на „туристическите пакети“: групи от пътници плащали на посредници и доставчици, за да им осигурят различни степени на удобство, безопасност и социалност, и от тяхно име организаторите на пътуванията решавали очевидни проблеми като затрудненията, свързани с езиковата бариера, транспорта, обмена на валута и доставката на храна. Събирането на хора за общо пътуване в една група създавало непредвидими социални комбинации, в резултат от които възниквали търкания и се раждали приятелства. Предстоящата неизвестност била туширана от това, че човек знаел къде отива и имал известна представа с кого.

Пътуването е форма на търсене – на щастие, на изкупление, на богатство, – но се определя конкретно от досадни практически подробности като превоз, обмяна на пари, болести, неудобства, отсрочки и отменени уговори. Пътуването има определена цел и за поддържането му работят специални браншове и инфраструктура. Пътуването може да означава багаж и опаковане, кораби и мулета, паспорти и писмени пропуски, екзотични храни и съмнителни напитки, гостоприемство, което не търпи възражения, срещи с древна и съвременна архитектура, чуждестранни тоалетни и пътища, които вдъхват страх. Пътуването означава да зяпаш втрещено облеклото и обичаите на други народи. То предава пътника на милостта на водача му и метеорологичните условия. Пътуването означава ненадейни мигове на приятелство с хора, които не говорят твоя език, или неочаквана грижовност към бездомни котки или опитомени птици, сякаш има изгледи да ти станат другари за цял живот. Пътуването създава шокираща склонност към егалитаризъм заради множеството ситуации, които събират различни пътници на едно място или ги тласкат към принудителна близост. То поставя хората в зависимост от занаяти, които съществуват, колкото за да им бъдат в услуга, толкова и за да изпразват джобовете им. Пътуването поражда неволната възбуда от неизвестното, примамва с обещанието за невиджани още светове. Пътуването е източник на неочаквани неуредици и обезпокоителни моменти на дежавю. Пътуването е опит да се изплъзнеш от отговорност, като се скиташ из различни континенти и променяш езиковата среда, което ти позволява да избягаш от грешките и провалите на уседналия живот. Измеренията на пътуването са само понякога епични, винаги лични, но то съдържа незабравими мигове на възторг, мигове, които трудно могат да се предадат с думи; които помним и разказваме като нещо необикновено. Пътуването включва лекомислени обобщения, повърхностни наблюдения и случайни, но странно предвидими преживявания, в които се смесват мъка, озлобление и копнеж. Пътуването стимулира желанието да посетим места, за които сме чули от правдоподобни, но не непременно правдиви източници. Пътуването изисква участието на ума и на тялото, макар и невинаги едновременно. Пътуването е поле, на което пътникът упражнява своето активно любопитство, но колкото и да е парадоксално, то включва продължителни периоди на пасивно поведение: седене, чакане, отлагане, боледуване, скука. Повечето пътувания са свързани с някакъв вид изгода или удоволствие, но целта им често се променя успоредно с техния ход. Когато пътува, човек често се стреми да получи „правилното“ преживяване от това пътуване, очакваните блаженства и ползи. Забравяме обаче колко малък е ефектът от нашите крачки; реалното положение (или предразположение) на пътника често остава почти непроменено.

Всеки опит да се дефинира пътуването е обречен на неуспех, защото, независимо дали по замисъл или по стечение на обстоятелствата, всяко пътешествие е уникално. Пътниците, които следват един и същи маршрут, не преживяват непременно едно и също пътешествие. Пътуването – това са историите, които разказваме, след като се върнем у дома, а не реалният практически опит от нашето тромаво, мъчително и унило придвижване по повърхността на планетата. Написаните пътеводители често имат близко сходство с наръчници за оцеляване; описанията обръщат повече внимание как най-леко да изтърпим дадено място, а не как да му се насладим най-пълноценно. Все пак разказите за злополучни преживявания са по-полезни за бъдещите пътници в сравнение със самодоволните хвалби за успешни пътешествия. Както ще се убедим нееднократно. Колкото по-ужасно е пътуването, толкова по-съдържателно е описанието.

Пътническа сентенция. „За много глупав ще сметнат онзи пътник, който, докато пътува, се захласва пред някоя приятна ливада и изоставя пътешествието, забравил къде е възнамерявал да отиде в началото.“

Егберт от Лиеж, „Добре зарегеният кораб“ (ок. 1023 г.)

Илюстраторите на Бехаймовия глобус се сблъскали с едно предизвикателство, което множество картографи преди тях заобикаляли: налагало им се да изобразят атлантическото пространство от Португалия до Япония, вместо да оставят необятната шир на Атлантическия океан на въображението. На много средновековни карти на света Атлантическият океан се пада на гърба на картата, но глобусът позволявал цялостното нагледно изобразяване и представяне на почти непознатите все още морета, свързващи Европа, Азия и Африка. В средата на Атлантическия океан върху Глобуса на Бехайм, малко по-на запад от Кабо Верде, е остров Сант Брандан. Миниатюрният текст, нанесен до острова върху глобуса, гласи следното: „През годината 565 след Христа св. Брендън пристигнал с кораба си на този остров, където станал свидетел на множество чудеса, а седем години по-късно той се върнал в страната си.“ Това се отнася за легендарния Остров на св. Брендън, до който стигнал ирландският светец от VI в. св. Брендън, докато търсел Рая и Обетованата земя на светците. Който е написал това върху Глобуса, е знаел легендата за св. Брендън, но е дал неясно описание на острова, за да не рискува.

Според широкоизвестната история за св. Брендън (която навярно е била написана в Ирландия през IX в., но се разпространявала във версии на

латински и други езици) Островът на св. Брендън бил утопично място, обрасло с гъсти гори, където винаги било ден и слънцето не залязвало никога. Дърветата раждали вкусни плодове в изобилие. Всяко камъче там било скъпоценно, а реките доставяли прясна вода.

Брендън и спътниците му напуснали острова след две седмици и никога повече не видял това кътче земя. Въпреки това хората продължавали да четат за Острова на св. Брендън в разкази и хроники за различни пътувания – неопределено място, което все пак някой някога би могъл да посети. На Глобуса на Бехайм северно от Острова на св. Брендън се виждат четири кораба, плаващи на запад – символ на европейските експедиции за изследване на Атлантика по времето на Бехайм. Край тях обаче плава морски кон (хипокамп) – митично морско чудовище от гръцката и римската митология, хибрид между кон и риба. Морският кон се носи на запад с европейските кораби така, както хората пътешестват заедно със своите представи за света, своите митове, легенди и предубеждения.

Както става ясно от факта, че той включва острова Св. Брендън, Глобусът на Бехайм показва повече от това, което Бехайм е видял с очите си по време на своите пътувания. Глобусът обхваща информация от средновековни и по-ранни пътеводители: той обединява класическите произведения на Птолемей Александрийски, Плиний и Страбон, ранните средновековни пътеписи на Марко Поло и сър Джон Мандевил и сложните морски карти, каквито съдържат портоланите от XV в. Всички те имат съществен принос като източници за съставителите на Глобуса. Като ги използва комбинирано, Глобусът на Бехайм показва как средновековното пътуване трябва да се разбира като смес от древни разкази и описания на очевидци, любопитен асортимент от фолклор, история, география, антропология и слухове.

Пътуването обикновено е свързано с някакво упражняване на светска власт, действие на завоевание и господство. От гледната точка на Бехайм определящата черта на места като Япония и Суматра са богатите им запаси от *moscat* (мускатово, или индийско орехче) и *pfeffer* (пипер) – много търсени и луксозни подправки, които нюрнбергските вносители доставяли на жадните за печалба търговски класи в средновековна Европа. В действителност Глобусът включва подробно описание на начина, по който подправките „преминават през няколко ръце“ в „ориенталска Индия“ (т.нар. Източни Индии), преди да стигнат до „нашата страна“: от малките острови до Ява, след това до Шри Ланка и неговите околности и оттам – до Аден, Кайро, Венеция. Докато пътували по земното кълбо, подправките се обмитявали дванайсет пъти. Следователно Глобусът на Бехайм бил средство да се покаже целият свят като верига от производствени и търговски взаимосвързки, но в също-

то време той е евроцентричен и християноцентричен, в което няма нищо чудно. Хората в Татария и Азия се характеризират като „езичници“, които се прекланят пред идоли. В Африка голи тъмнокожи мъже управляват от своите шатри, за разлика от белокожите християнски владетели в Европа, които изображенията представят седнали на трон и облечени в роба.

Лесно е от съвременна гледна точка да се отнасяме пренебрежително към средновековните пътешественици с техните ограничени възприятия и погрешни схващания за географията и местоположенията. Трябва да имаме предвид обаче, че никога не можем да опознаем напълно света. Докато пиша тази книга, ерозията, наводненията, горските пожари, урбанизацията, земетресенията и изчезването на цели видове променят постоянно външния облик на планетата. Реки променят течението си, морета пресъхват. С главозамайваща скорост се мени и преценката ни за това кои места са най-привлекателни или най-важни. Около 1491 г., когато Глобусът на Бехайм бил изработен в Южна Германия, нищо не подсказвало съществуването на двете Америки, защото в Нюрнберг подобно място не било познато. Колумб стъпил за пръв път на сушата в „Новия свят“ (вероятно на Бахамските острови) едва през октомври 1492 г. Колективният труд на наетите от Бехайм майстори загубил своята актуалност още преди да бъде завършен, както и създаденото от всички картографи и автори на пътеводители до този момент. Скорошните португалски открития в Южна Африка не са включени в Глобуса, а след по-малко от десет години подобна карта би могла да покаже Северна и Южна Америка, нос Добра надежда, крайбрежието на Индия и Островите на подправките* в Далечния изток.

Точността не е била изключителен приоритет при създаването на Бехаймовия глобус, който не е напълно правдив и що се отнася до пътуванията на самия Бехайм. От текста върху Глобуса се разбира, че по време на своето пътешествие с португалска каравела през 1484–1485 г. Бехайм за пръв път изготвил карта на голяма част от Южна Африка, при което открил о-в Сао Томе и Принсипи и набеязал маршрута за заобикаляне на нос Добра надежда. В действителност по-голямата част от този маршрут била нанесена върху карта много преди Бехайм; от друга страна, Глобусът премълчава сензационната новина, че през 1488 г. Бартоломеу Диаш (поч. 1500 г.) е заобиколил нос Добра надежда – факт, който бил широко известен в Европа.

Глобусът приписва нереално голямо значение и репутация на Бехайм като мореплавател и изследовател, за да възвеличи както него лично, така и неговия град Нюрнберг. Когато описва пътуването си, всеки пътешественик

---

* Молукските острови. – Б.пр.

се чувства окуражен да види света през собствените си очи, да го пречупи през своята гледна точка и да го нагоди към собствената му представа за себе си. И кой не е послъгвал понякога за безстрашието, което е проявил по време на своите пътувания? Кой не е преувеличавал прелестите на някое място, което е посетил? Повърхността на Бехаймовия глобус е все така съблазнителна със следите, които носи от пътуванията на множество поколения, пътешественическите истории и желанието за пътуване. Неговата желязна ос и дървени обръчи обещават да се завъртят в чудна орбита, която разкрива нови светове и действа като противовес на инерцията и ограниченията на ежедневието.

Мога ли да платя в плапарти?

Валутите и системите за пресмятане в Европа били много разнообразни. Паричните единици често имали строго местен характер, използвали се само в конкретен град или община и се произвеждали от различни метали. От XIII в. нататък флорините, а след това венецианските дукати получили широко признание; започнало развитието на международна банкова дейност. Повечето пътешественици трябвало да разчитат на възможността да обменят своите монети по време на пътуването, при силно променлив курс.

Обмяната на пари между Кентърбъри и Рим, ок. 1470 г.

Най-напред човек трябва да получи акредитивно писмо в банката на Якопо де Медичи в Лондон. Обменният курс е

9 английски шилнга = 2 римски дуката

40 английски шилнга = 11 рейнски гулдена на Бургунското херцогство.

Пари се обменят и в Брюж, където има банка.

1 рейнски гулден = 21 холандски плакове

1 холандски плак = 24 пула

1 рейнски гулден = 24 кьолнски пфенига

1 кьолнски пфениг = 12 хелера

1 бохемски дукат = 12 феру

1 гулден = 21 плапарта

3 девентерски плака = 5 кьолнски пфенига

1 пиринчено пени = 2 монети по половин пени

1 брюжки лиярга = 3 монети по половин пени

1 стар грот (гросо) = половин грот плюс половин пени

3 нидерландски филипсгулдена = 5 грота

1 фламандски стювер = 1 плак и 11 пенса

1 лили-плак = 3 монети по половин пенс

1 корте = 2 пула

1 нов плак = 4 пенса

1 стар плак = 2 пенса

1 стювер = 5 пенса

6 кьолнски пенса = 5 стювера

6 плака = 3 стювера (следователно 1 стювер се равнява на 2 плака)

1 кьолнски лилярд = 2¹/₂ пенса

1 бохемски гукат = 3 кройцера или 1 плапарт

1 карлино = 4 безанта

1 папски грот = 4 болонини

1 болониньо = 6 фери от 6 катерини

1 гукат = 28 Венециански грота / гроти